

KIERUNKI ZMIAN I SYTUACJA EKONOMICZNA GOSPODARSTW MLECZNYCH W WOJ. MAŁOPOLSKIM

Jerzy Cieślik, Janusz Żmija

Katedra Agrobiznesu Akademii Rolniczej w Krakowie
Kierownik Katedry: prof. dr hab. inż. Janusz Żmija

Słowa kluczowe: produkcja mleka, gospodarstwo mleczne, dochód z gospodarstwa rodzinnego

Key words: milk production, dairy farms, farms income

S y n o p s i s: W opracowaniu przedstawiono zmiany w pogłowie krów mlecznych, wydajności mlecznej, w poziomie produkcji mleka i w skupie. Ponadto ukazano sytuację produkcyjno-ekonomiczną gospodarstw mlecznych o zróżnicowanej skali produkcji. W latach 1999-2006 stwierdzono duży spadek stanu liczebnego krów, spadek produkcji mleka i skupu, przy umiarkowanym wzroście wydajności mlecznej. Zadowolający poziom dochodów z rodzinnych gospodarstw rolnych stwierdzono tylko w gospodarstwach o dużej skali produkcji.

WSTĘP

Sektor mleczarski regionu małopolskiego, aby w pełni wykorzystać szanse wynikające z uczestniczenia na jednolitym rynku europejskim, musi w najbliższym czasie dokonać niezbędnych zabiegów restrukturyzacyjnych i modernizacyjnych. Zabiegi te są konieczne do wzrostu siły konkurencyjnej tego sektora ze względu na narastającą liberalizację w handlu światowym produktami mleczarskimi. Podstawowym czynnikiem konkurencyjności produkcji mleka jest przewaga kosztowa, którą uzyskują producenci posiadający stada krów o odpowiedniej koncentracji. Z badań krajowych m.in. [Mańko 2005, Skarżyńska 2006] wynika, że wielkość stada krów zapewniająca generowanie odpowiedniego dochodu parytetowego (przy aktualnych kosztach czynników produkcji oraz cen uzyskiwanych za mleko) wynosi co najmniej 20 krów mlecznych. Wraz ze zmianą oczekiwań rolników w zakresie wysokości dochodów, jak i wzrostem kosztów czynników produkcji mleka, minimalne rozmiary tej produkcji zapewniające jej opłacalność będą musiały ulec zwiększeniu. Uwarunkowania te stawiają producentów mleka w woj. małopolskim przed koniecznością dokonania niezbędnych zmian organizacyjnych mających na celu poprawę pozycji konkurencyjnej wobec krajowych producentów, zwłaszcza z rejonów o wysoko rozwiniętej produkcji towarowej mleka. Pewnych szans na poprawę dochodowości gospodarstw mleczarskich w regionie należy upatrywać w produkcji wielostronnej, kombinowanej, np. uzupełnieniem dochodów z produkcji mleka może być produkcja żywca wołowego w oparciu o tanie pasze

pochodzące z trwałych użytków zielonych. Ponadto zarysowujący się powolny trend koncentracji produkcji mleka, stwarza warunki do wyodrębniania się wyspecjalizowanych gospodarstw o odpowiednio dużych stadach krów. Skup mleka do przemysłowego przetwórstwa z terenu woj. małopolskiego wynoszący w ostatnich latach ponad 150 mln l mleka jest możliwy do zrealizowania od ok. 30 tys. krów przy wydajności 5 tys. l rocznie. Zakładając przeciętną koncentrację stad wynoszącą 30 krów, to do zagwarantowania produkcji mleka do skupu, teoretycznie wystarczyłoby jeden tysiąc takich gospodarstw. W praktyce należałoby zorganizować takich gospodarstw po 6 w każdej z gmin wchodzących w skład województwa małopolskiego. Uwzględniając fakt, że przeważająca część (ok. 70%) produkowanego na terenie województwa mleka jest przeznaczana na konsumpcję przez członków rodzin właścicieli gospodarstw, na potrzeby paszowe i w systemie sprzedaży bezpośredniej, to gospodarstwa utrzymujące niewielkie stada krów mogą spełniać rolę gospodarstw samoopatrzeniowych [Zegar 2007, Michna 2005]. Produkcja ta może być z powodzeniem realizowana w oparciu o posiadane zasoby paszowe.

Przemysłowe przetwórstwo mleka w woj. małopolskim wymaga radykalnych zmian organizacyjnych. Małopolski spółdzielczy sektor mleczarski będący kolebką spółdzielczości mleczarskiej na ziemiach polskich boryka się z wieloma trudnościami m.in. wynikającymi z rozproszonej produkcji mleka i niskiej skali jego przemysłowego przetwórstwa [Pietrzak 2007].

UWAGI METODYCZNE

W pracy przedstawiono zagadnienia zmian w poziomie produkcji mleka, wydajności mlecznej, pogłowia krów i skupu mleka w woj. małopolskim w latach 1999-2006. Ponadto przedstawiono wyniki produkcyjno-ekonomiczne 46 indywidualnych gospodarstw mlecznych. Gospodarstwa wybrane zostały z woj. małopolskiego, z próby gospodarstw indywidualnych wyodrębnionych z pola obserwacji dla Regionu FADN 800 Małopolska i Pogórze. Gospodarstwa położone były w różnych strefach przyrodniczo-ekonomicznych. Zgodnie z metodą stosowaną przez Polski FADN były to gospodarstwa zaliczane do typu ogólnego – gospodarstwa specjalizujące się w chowie zwierząt żywnych w systemie wypasowym. Gospodarstwa zaliczone do tego typu osiągają ponad 2/3 ogólnej wartości standardowej nadwyżki bezpośredniej (SGM) z produkcji bydłowej, na podstawie której zostały zakwalifikowane do tego typu [Wyniki...2006]. Z uwagi na zachowanie poufności danych uzyskanych z gospodarstw, wartości przedstawiono jako dane zagregowane i uśrednione (min. z 15 gospodarstw). W ten sposób otrzymano trzy grupy gospodarstw posiadające stada liczące przeciętnie [2-5), [5-10) i [10-20]* krów mlecznych, przy czym grupa pierwsza reprezentowana jest przez 16 gospodarstw, druga i trzecia grupa obejmuje po 15 gospodarstw. Gospodarstwa pierwszego przedziału są charakterystyczne dla przeważającej części gospodarstw utrzymujących krowy w województwie.

Przedstawione wyniki dotyczą gospodarstw prowadzących rachunkowość rolniczą na terenie woj. małopolskiego w 2004 r. i są w pełni zgodne z pojęciami i kategoriami ekonomicznymi, prezentowanymi w standardowych wynikach FADN. Do charakterystyki uwarunkowań przyrodniczych i gospodarczych produkcji mleka oraz zmian w produkcji mleczarskiej wykorzystano dane GUS, Urzędu Statystycznego w Krakowie oraz Małopolskiego Urzędu Marszałkowskiego.

* w dalszej części artykułu pominięto oznaczenia przedziałów grupowych za pomocą nawiasów.

CHARAKTERYSTYKA PRZYRODNICZYCH I GOSPODARCZYCH UWARUNKOWAŃ PRODUKCJI MLEKA W WOJ. MAŁOPOLSKIM

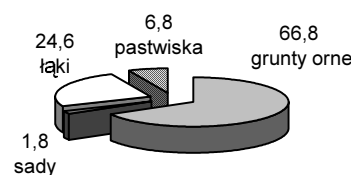
W województwie małopolskim w 2005 roku użytkowano 711,3 tys. ha użytków rolnych, co stanowiło około 47% jego obszaru. Lasy i grunty leśne obejmowały powierzchnię 444,7 ha tys. ha, tj. 29% powierzchni województwa, zaś pozostałe grunty (pod zabudowaniami, wodami, podwórzami, drogami oraz inne grunty użytkowe i nieużytki) zajmowały 362,8 tys. ha, co stanowiło 23,8% [Urząd Statystyczny 2007].

Struktura użytków rolnych w województwie (rys. 1) różni się dość znacznie w poszczególnych podregionach, przy czym najwyższy udział gruntów ornych jest w podregionie krakowsko-tarnowskim (ok. 80%), a najniższy w podregionie nowosądeckim (48%). W tym ostatnim występuje duże zróżnicowanie w poszczególnych powiatach (w powiecie tatrzańskim udział gruntów ornych w użytkach rolnych wynosi poniżej 10%). Udział trwałych użytków zielonych w podregionie nowosądeckim jest najwyższy w województwie i wynosi blisko 40%, a w powiecie tatrzańskim udział ten wynosi aż 90%.

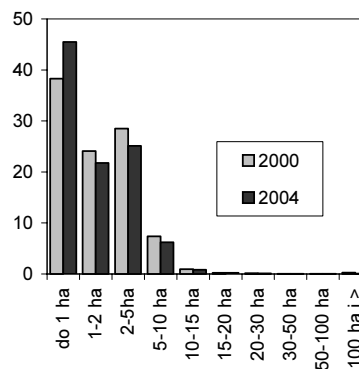
Województwo małopolskie charakteryzuje się największym w kraju zróżnicowaniem środowiska przyrodniczego. W 2005 roku ogólna powierzchnia o szczególnych walorach przyrodniczych prawnie chroniona (parki narodowe, parki krajobrazowe, obszary chronionego krajobrazu, rezerваты przyrody, zespoły przyrodniczo-krajobrazowe, użytki ekologiczne, stanowiska dokumentacyjne i pomniki przyrody) stanowiła 58,9% powierzchni ogólnej województwa. Obszary chronionego krajobrazu wraz z otulinami parków narodowych i parków krajobrazowych są strefami, w których musi być prowadzona odpowiednia gospodarka rolna uwzględniająca cenne walory środowiska przyrodniczego [Raport 2004]. Sektor prywatny w województwie małopolskim miał 98,1% udziału w użytkowaniu ziemi dla celów rolniczych, w tym gospodarstwa indywidualne 96,7%. Powierzchnia ogólna obszaru przypadająca na jednego mieszkańca województwa wynosiła w roku 2005 – 0,46 ha i 0,29 ha użytków rolnych.

W 2005 roku udział rolnictwa w wytwarzaniu wartości dodanej brutto wynosił w województwie małopolskim 4,5% (przy średniej dla Polski wynoszącej 7,3%) [Urząd Statystyczny 2007].

W strukturze produkcji towarowej województwa małopolskiego nieznacznie przewagę uzyskuje produkcja zwierzęca, w tym produkcja żywca rzeźnego, w którym na pierwszym miejscu plasuje się trzoda chlewna przed drobiem. Udział mleka w produkcji towarowej oscyluje wokół 18%. Łącznie produkcja bydła (mleko i żywiec) stanowiła w 2004 r. prawie 24% w produkcji towarowej rolnictwa, co świadczy o istotnej roli tej gałęzi produkcji. W strukturze produkcji towarowej roślinnej zdecydowaną przewagę uzyska-

Rysunek 1. Struktura użytków rolnych w województwie małopolskim w 2005 r. [%]
Źródło: opracowanie własne.

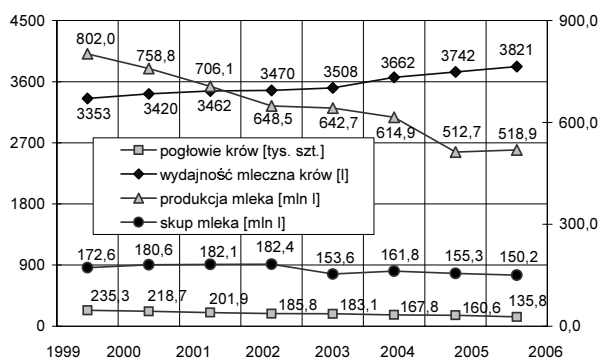
Rysunek 2. Struktura liczby gospodarstw rolnych według grup obszarowych w woj. małopolskim [%]
Źródło: opracowanie własne.

ły warzywa i owoce. Łącznie w roku 2004 udział tych gałęzi w produkcji towarowej rolnictwa wyniósł 35,1%.

Średnia powierzchnia użytków rolnych w gospodarstwach powyżej 1 ha wynosiła 3,2 ha i należy do najmniejszych w Polsce. Z danych przedstawionych na rysunku 2 wynika, że w roku 2004 było o ok. 7% więcej gospodarstw do 1 ha w porównaniu z rokiem 2000. W pozostałych grupach obszarowych zmiany w stosunku do roku 2000 są niewielkie, co świadczy o petryfikacji struktury agrarnej w regionie. Liczba gospodarstw o powierzchni większej, w przedziale 15-30 ha najbardziej predystynowanych do podjęcia produkcji mleczarskiej (ponad 20 krów mlecznych) wynosiła około 1500, co stanowi 0,46% z 312,8 tys. gospodarstw prowadzących produkcję rolą w woj. małopolskim w 2004 roku [Charakterystyka... 2005].

ZMIANY W POGŁOWIU KRÓW, WYDAJNOŚCI JEDNOSTKOWEJ, PRODUKCJI I SKUPIE MLEKA W LATACH 1999-2006

W woj. małopolskim w latach 1999-2006 spadek pogłowia krów wyniósł 42,3%, a produkcja mleka obniżyła się o 35,3%, z 802,0 mln w roku 1999 do 518,9 mln litrów w roku 2006 (rys. 3). Spadek pogłowia krów mlecznych nie został zrekompensowany przyrostem jednostkowej wydajności. Wydajność mleczna krów wzrosła z 3353 litrów w roku 1999 do 3821 litrów w roku 2006, tj. o około 14%. W regionie małopolskim wydajność mleczna krów należy do jednej z najniższych w Polsce.

Rysunek 3. Pogłowia krów, wydajność mleczna, produkcja i skup mleka w woj. małopolskim w latach 1999-2006

Źródło: opracowanie własne.

Spadek produkcji mleka w województwie małopolskim był najwyższy wśród ościennych województw (śląskiego, świętokrzyskiego i podkarpackiego). Województwa te tworzą rejon słabo rozwiniętej towarowej produkcji mleka pomimo sprzyjających warunków do tej produkcji (jakość gleb, stosunki wodne, udział trwałych użytków zielonych). Walory przyrodniczo-glebowe tego regionu neutralizowane są bowiem przez silne rozdrobnienie gospodarstw rolnych [Seremak-Bulge i in. 2007].

Produkcja mleka w województwie wykazuje bardzo niski stopień towarowości. W roku kwotowym 2005/2006 na rynek trafiło ok. 40% mleka. W latach 1999-2005 udział skupu kształtował się w przedziale 21,5% w 1999 r. do 30,2% w roku 2005. W skali kraju w roku 2005 sprzedaż rynkowa mleka wynosiła 78%, w tym 73,9% produkcji trafiło do skupu [Ziętara 2006]. W roku 2006 w województwie małopolskim pozostawało 5,04% krajowego pogłowia krów mlecznych, a produkcja mleka na poziomie 518,9 mln litrów stanowiła 4,4% produkcji krajowej. Skup mleka dla potrzeb przemysłowego przetwórstwa stanowił 1,78% skupu krajowego.

Pomimo wyraźnego spadku produkcji mleka w województwie, jego produkcja ma nadal duże znaczenie dla gospodarstw rolnych, stanowiąc wysoką pozycję jako źródło żywienia rodzin rolniczych. Mleko stanowi również przedmiot obrotu z gospodarstwami, które

zrezygnowały z chowu krów mlecznych.

Prognoza stanu pogłowia krów w województwie (zakładając dotychczasowy trend) wskazuje, że w najbliższych latach stan liczebny krów będzie wynosił ok. 100 tys. sztuk. Wielkość dostaw do podmiotów skupujących wzrosła z około 7 tys. l/dostawcę, w pierwszym roku kwotowym 2004/2005 do ok. 10 tys. l/dostawcę w roku 2006/2007. Rozpiętość dostaw między producentami w regionie była dość znaczna. Zaznaczyła się pewna koncentracja produkcji w sensie przestrzennym, bowiem ponad 60% mleka produkowane jest w podregionie nowosądeckim. Koncentracja dostaw do podmiotów skupujących jest w woj. małopolskim ok. 3-krotnie niższa w odniesieniu do rejonów kraju o wysoko towarowej produkcji mleka.

SYTUACJA PRODUKCYJNO-EKONOMICZNA GOSPODARSTW MLECZNYCH

W roku 2004 w regionie małopolskim było 312 tys. gospodarstw rolnych prowadzących działalność rolniczą, w tym 187,1 tys. o powierzchni powyżej 1 ha użytków rolnych. Krowy utrzymywało 94,8 tys. gospodarstw, tj. 30,3% wszystkich gospodarstw prowadzących działalność rolniczą. Najwyższy odsetek gospodarstw utrzymujących krowy (29,3%) występował w grupie gospodarstw o powierzchni 3-5 ha użytków rolnych. Na jedno gospodarstwo z krowami przypadało średnio 1,8 szt. (w kraju 3,7). W 2004 r. 86,5% gospodarstw województwa małopolskiego utrzymujących krowy posiadało stada liczące 1-2 sztuki, skupiając 63,1% pogłowia krów. Specjalistyczne gospodarstwa rolne ukierunkowane na produkcję mleka posiadające 10 i więcej krów, stanowiły w roku 2004 ok. 0,8% wszystkich gospodarstw utrzymujących krowy (94,8 tys.) i posiadały 8,3% pogłowia krów w województwie.

Poddane analizie gospodarstwa mleczne (tab. 1), zaliczane według nomenklatury FADN do typu ogólnego – gospodarstwa specjalizujące się w chowie zwierząt żywionych w systemie wypasowym, posiadały znacząco więcej ziemi w stosunku do przeciętnych gospodarstw w województwie. Średnio w gospodarstwach posiadających 2-5 szt. krów, powierzchnia użytków rolnych wynosiła 6,17 ha, a w grupach 5-10 i 10-21 szt. odpowiednio 10,30 ha oraz 14,15 ha, przy czym udział ziemi dzierżawionej wzrastał wraz z ilością posiadanych krów (rys. 4). Procentowy udział ziemi dzierżawionej w użytkach rolnych wynosił odpowiednio: 21,1, 43,4 i 34,3%. Jak można było przypuszczać, występuje skorelowanie powierzchni gospodarstw mlecznych z liczbą utrzymywanych krów. Na uwagę zasługuje wysoki jak na warunki Polski południowej, udział gruntów dzierżawionych. Należy podkreślić, że w warunkach woj. małopolskiego wobec braku obrotu rynkowego ziemią, często jedyną drogą zwiększenia powierzchni niezbędnej do produkcji pasz jest dzierżawa. Rolnicy poszukują szans zwiększenia skali produkcji bydłowej w powiększaniu swoich gospodarstw także przez dzierżawę gruntów.

W grupie gospodarstw ze stadami 2-5 i 5-10 krów zanotowano szczególnie duży udział użytków zielonych w strukturze UR, odpowiednio 53,3 i 65,0%. Żywienie bydła w tych grupach opierało się na paszach z łąk i pastwisk. W grupie gospodarstw o największych stadach krów, udział użytków zielonych wynosił 21,7%, a produkcja pasz odbywała się przede wszystkim na gruntach ornych, co odzwierciedla ogólną tendencję w tym zakresie.

W tabeli 1 przedstawiono dane charakteryzujące badane gospodarstwa mleczne utrzymujące zróżnicowane co do wielkości stada krów.

Nakłady pracy ogółem wyrażone w jednostkach pełnozatrudnionych, związane z dzia-

Tabela 1. Charakterystyka badanych gospodarstw mlecznych (województwo małopolskie 2004 r.)

Wyszczególnienie	J.m.	Wielkości w gospodarstwach z liczbą krów w stadzie: [sztuk] ¹		
		2-5	5-10	10-20
Liczba gospodarstw		16	15	15
Ogólna powierzchnia gospodarstwa	ha	7,57	12,94	14,48
– w tym: ziemia własna	ha	6,27	9,40	9,63
– dzierzawiona	ha	1,30	3,54	4,85
– grunty orne	ha	2,66	3,60	11,06
– użytki zielone	ha	3,29	6,70	3,07
– sady	ha	0,22	-	0,02
Razem użytki rolne	ha	6,17	10,30	14,15
Nakład pracy ogółem ²⁾	AWU	1,58	1,76	2,0
Czas pracy ogółem	h	3482	3881	4465
Nakład pracy własnej ³⁾	FWU	1,57	1,76	2,0
Czas pracy własnej	h	3466	3881	4465
Bydło razem ⁴⁾	LU	6,27	11,54	18,89
– w tym krowy	LU	3,35	7,63	13,10
Główna powierzchnia paszowa	ha	3,64	7,60	7,72
Wydajność mleczna krów	l/rok	2923	3129	4775
Cena mleka w skupie	zł/l	0,68	0,75	0,84
Wartość produkcji bydłowej ogółem	zł	10 068,9	26 596,4	64 078,5
– w tym: mleko	%	69,9	73,2	85,8
– cielęta	%	12,2	15,8	8,7
– jałówki	%	6,0	5,2	1,6
– krowy wybrakowane	%	11,9	5,8	3,9
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego ⁵⁾	zł	1 001,4	14 581,7	28 678,8
Dochód na osobę pełnozatrudnioną nieopłaconą	zł/FWU	637,8	8 285,1	14 339,4

1) wartości średnie dla poszczególnych grup gospodarstw,

2) całkowite nakłady pracy w ramach działalności operacyjnej gospodarstwa rolnego = w osobach pełnozatrudnionych (2200 godz./rok),

3) nakłady pracy w ramach działalności operacyjnej gospodarstwa rolnego osób nieopłaconych, wyrażone w osobach pełnozatrudnionych

4) średnioroczny stan bydła wyrażony w jednostkach przeliczeniowych zwierząt,

5) dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego, stanowi opłatę za zaangażowanie własnych czynników produkcji do działalności operacyjnej gospodarstwa rolnego oraz opłatę za ryzyko podejmowane przez prowadzącego gospodarstwo rolne w roku obrachunkowym.

Źródło: opracowanie własne.

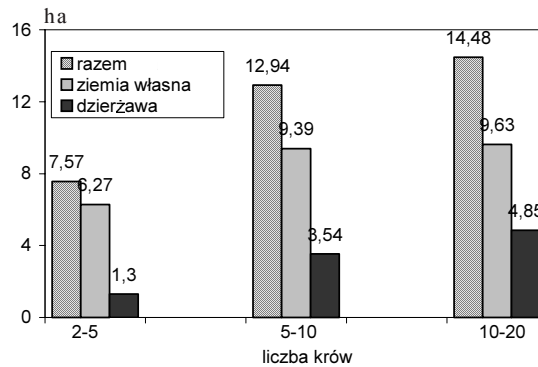
łałnością operacyjną gospodarstw, poza grupą gospodarstw z 2-5 krowami, stanowiła praca własna członków gospodarstwa rodzinnego. Nakłady pracy własnej rolnika i jego rodziny w nieznacznym stopniu wzrastały wraz z wielkością pogłowia krów w poszczególnych grupach gospodarstw. Nakłady pracy w analizowanych gospodarstwach mlecznych nie odbiegały znacząco od standardowych wielkości nakładów pracy w gospodarstwach tego typu w regionie FADN 800 Małopolska i Pogórze [Wyniki...2005].

Wydajność jednostkowa krów w grupie gospodarstw o najwyższej liczbie krów w stadzie przewyższała średnią krajową, jak również wydajność mleczną krów w Regionie 800. Wydajność mleczna krów w grupie gospodarstw 2-5 i 5-10 szt. była niższa zarówno od średniej wydajności mlecznej krów w woj. małopolskim, jak i w skali kraju w 2004 roku. Wraz z wielkością utrzymywanych stad rosła również przeciętna wydajność mleczna krów z 2923 do 4775 l/szt., tj. ponad 60%.

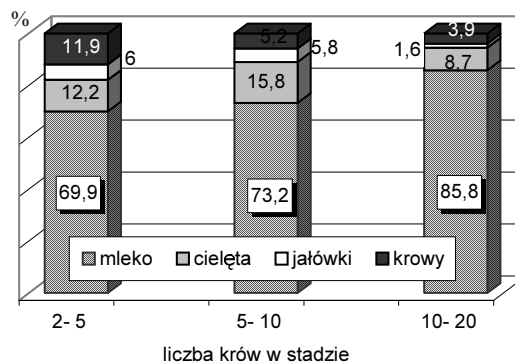
Ceny za mleko uzyskiwane przez producentów rosły wraz ze skalą produkcji, co wiąże się z systemem zapłaty za surowiec preferującym wielkość dostaw i jakość. Ceny mleka w skupie uzyskiwane przez gospodarstwa o najwyższej skali produkcji były wyższe od uzyskiwanych przeciętnie w woj. małopolskim.

Jak zaznaczono w uwagach metodycznych, ponad 2/3 standardowej nadwyżki bezpośredniej w analizowanych gospodarstwach pochodziło ze sprzedaży produkcji bydłowej. Udział mleka w strukturze produkcji bydłowej mieścił się w granicach od 69,9% w gospodarstwach o najmniejszej skali produkcji do 85,8% w gospodarstwach największych (rys. 5). W gospodarstwach o niewielkiej liczbie utrzymywanych krów relatywnie wysoki udział w strukturze produkcji bydłowej uzyskiwał żywiec (cielęta, młode bydło oraz wybrakowane krowy).

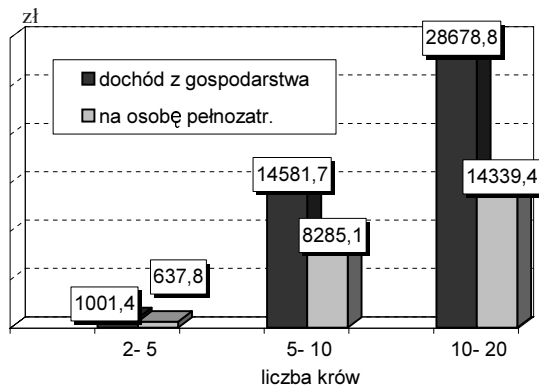
W gospodarstwach o niewielkich stadach krów zarysowuje się tendencja rezygnacji z chowu krów mlecznych. Zaprzestanie produkcji mleka wymuszane jest niespełnieniem wymogów sanitarno-weterynaryjnych, albo przyczynami ekonomicznymi związanymi z małą skalą produkcji. Część z tych gospodarstw podejmuje produkcję żywca wołowego. Podobnie, jak w innych regionach kraju zjawisko rezygnacji z produkcji mleka przez gospodarstwa małe obszarowo o małej skali utrzymywanych krów mlecznych wy-

Rysunek 4. Zasoby ziemi w gospodarstwach mlecznych o różnej koncentracji krów w woj. małopolskim w 2004 r.
Źródło: opracowanie własne.

Rysunek 5. Struktura produkcji bydłowej w gospodarstwach mlecznych woj. małopolskiego w 2004 r. [%]
Źródło: opracowanie własne.

Rysunek 6. Dochody z rodzinnych gospodarstw rolnych oraz na osobę pełnozatrudnioną w gospodarstwach mlecznych woj. małopolskiego – 2004 r. [zł]
Źródło: opracowanie własne.

stępuje coraz częściej. Produkcja mleka zaczyna się koncentrować w gospodarstwach większych obszarowo, dysponujących wystarczającym zasobem ziemi.

Wzrost skali produkcji mleka zarówno przez wzrost wydajności mlecznej, jak i przez wzrost liczby krów zależy od możliwości zwiększenia zasobów ziemi. Powiększenie gospodarstw mlecznych następuje przez kupno ziemi, bądź jej dzierżawę. W regionie małopolskim z uwagi na bardzo ograniczony obrót ziemią rolniczą pierwszy sposób jest mało realny.

Przedstawiony w tabeli 1 poziom dochodów z rodzinnych gospodarstw rolnych specjalizujących się

w produkcji mleka stanowi opłatę za zaangażowanie własnych czynników produkcji do działalności operacyjnej gospodarstw oraz opłatę za ryzyko ponoszone przez ich właścicieli.

Dochody w badanych gospodarstwach mleczarskich były bardzo zróżnicowane i zawierały się w granicach od 1001,4 do 28 678,8 zł. Różnica dochodów między grupami gospodarstw o najwyższej i najniższej skali utrzymywanych krów jest aż ponad 28-krotna.

Dochody z gospodarstw rolnych rosły wraz ze skalą produkcji bydłowej. Przyrosty te były większe niż przyrosty skali produkcji bydłowej, a także wielkości gospodarstw. Uzyskiwane dochody przeliczone na osoby pełnozatrudnione rodziny (jednostki przeliczeniowe pracy rodziny) wykazywały również silne zróżnicowanie i zawierały się w przedziale od 637,8 do 14 339,4 zł (rys. 6).

Dochody z gospodarstw przeliczone na godzinę pracy własnej nieopłaconej (rodziny rolnika – FWU) wynosiły: 0,29 zł w gospodarstwach utrzymujących 2-5 krów, 3,75 zł w gospodarstwach posiadających 5-10 krów oraz 6,42 zł w gospodarstwach największych. Dochód na godzinę pracy własnej nieopłaconej w żadnej z grup analizowanych gospodarstw nie osiągnął poziomu parytetowej opłaty pracy, która w roku 2004 wynosiła ok. 8 zł za godzinę. Najbliższy parytetowej opłaty pracy dochód, który może stanowić wystarczające kryterium oceny poziomu pracy własnej (rolnika i rodziny) osiągały gospodarstwa największe, które posiadały ok. 20 krów mlecznych.

WNIOSKI

1. W województwie małopolskim w latach 1999-2006 nastąpił bardzo znaczny spadek погоłowia krów oraz produkcji mleka.
2. Produkcja mleka w regionie małopolskim jest zdominowana przez gospodarstwa indywidualne znajdujące się w przedziale obszarowym 3-5 ha użytków rolnych.
3. Produkcja mleka w gospodarstwach posiadających niewielkie stada krów (do 5 szt.) traci

charakter towarowy. Gospodarstwa te często podejmują produkcję żywca wołowego.

4. Występuje przestrzenna koncentracja produkcji mleka. W ostatnich latach ponad 60% mleka woj. małopolskiego produkowane jest w podregionie nowosądeckim.
5. Gospodarstwa mleczne o niewielkiej skali produkcji nie są w stanie generować dostatecznie wysokiego poziomu dochodów gwarantujących odpowiednią opłatę pracy rolnika i jego rodziny.

LITERATURA

- Charakterystyka gospodarstw rolnych w 2004 roku. 2005: GUS, Warszawa.
- Mańko S. 2005: Sytuacja ekonomiczna i koszty produkcji w gospodarstwach nastawionych na produkcję mleka. *Przegląd Mleczarski*, nr 10, 28-30.
- Michna W. 2005: Zróżnicowanie funkcji gospodarstw rolnych w ujęciu przestrzennym. IERiGŻ PIB, Warszawa.
- Pietrzak M. 2007: Korzyści skali w przemyśle mleczarskim w Polsce (na przykładzie sektora mleczarskiego). *Zagadnienia Ekonomiki Rolnej*, nr 1.
- Raport, województwo małopolskie 2003. 2004: Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego, Kraków.
- Seremak-Bulge i in. 2007: Mleczarstwo województw: podkarpackiego, małopolskiego i świętokrzyskiego. *Przegląd Mleczarski*, nr 3.
- Skarżyńska A. (red.) 2006: Produkcja, koszty i dochody wybranych produktów rolniczych w latach 2002-2005. IERiGŻ-PIB, Warszawa.
- Urząd Statystyczny w Krakowie. 2006, 2007.
- Wyniki standardowe uzyskane przez indywidualne gospodarstwa rolne prowadzące rachunkowość w 2004 roku. Wyniki z Regionu FADN 800 Małopolska i Pogórze. 2005: IERiGŻ-PIB, Warszawa.
- Zegar J. S. 2007: Kwestia gospodarstw samozaopatrzeniowych w Polsce. *Wieś i Rolnictwo*, nr 1.
- Ziętara W. 2006: Stan i kierunki zmian w produkcji mleka w Polsce. *Roczniki Nauk Rolniczych*, seria G, T. 93, z. 1.

Jerzy Cieślik, Janusz Żmija

DIRECTIONS OF CHANGES AND ECONOMIC SITUATION OF DAIRY FARMS IN THE MAŁOPOLSKIE PROVINCE

Summary

The paper presents changes in dairy cow population, in levels of milk production and its procurement. A considerable decrease in bovine population reaching 42.3% was registered in 1999-2006, milk production in the province decreased by 35.3% at simultaneous 14% increase in milk yield per cow is observed. Incomes from dairy farming (in 2004) revealed high diversification depending on the scale of cow herds owned by farms and fluctuated from c.a.1 thousand zlotys on farms with herd of 2-5 dairy cows to c.a. 28 thousand zlotys on farms keeping 10-20 cows.

Adres do korespondencji:

dr inż. Jerzy Cieślik, prof. dr hab. Janusz Żmija
Akademia Rolnicza w Krakowie
Katedra Agrobiznesu
Al. A. Mickiewicza 21
31-120 Kraków
tel. (0 12) 662 44 39
e-mail: rrjcieisl@cyf-kr.edu.pl